

General Stanisław Maczek patronem ulicy w Montbard

13.6.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

14 czerwca 2026 r. w Montbard we Francji odbyły się uroczystości upamiętniające żołnierzy 10. Brygady Kawalerii Pancernej walczących podczas kampanii francuskiej 1940 r.

Centralnym punktem obchodów było nadanie jednej z ulic miasta imienia gen. broni Stanisława Maczka – dowódcy 10 Brygady Kawalerii Pancernej, która w czerwcu 1940 r. prowadziła działania obronne w Burgundii. W wydarzeniu uczestniczył zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski.

Tablicę z nazwą Rue du Général Stanisław Maczek odsłoniła m.in. wnuczka generała Karolina Maczek-Skillen.

W uroczystości udział wzięli także m.in. mer Montbard Laurence Porte, prezes Association Franco-Polonaise de Montbard Didier Mars, prezes Stowarzyszenia Rodzin 1. Polskiej Dywizji Pancernej Joanna Wielgat, dowódca 10. Brygady Kawalerii Pancernej gen. bryg. Mirosław Downar, płk Artur Kuler – zastępca attaché obrony, wojskowego, morskiego i lotniczego przy Ambasadach RP we Francji i Portugalii z siedzibą w Paryżu, prezes Comité du Souvenir Français de Montbard Bernard Nicolas, a także przedstawiciele władz lokalnych, organizacji społecznych oraz mieszkańcy regionu.

Po ceremonii nadania ulicy imienia gen. Stanisława Maczka uczestnicy obchodów udali się na cmentarz Parc w Montbard. Przy grobach polskich żołnierzy zostawili kwiaty i oddali hołd poległym.

Zakończenie obchodów odbyło się w ratuszu w Montbard, gdzie głos zabrał m.in. zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski. Przypomniął o ofierze polskich żołnierzy walczących na frontach II wojny światowej:

- W krwawym boju o Montbard w 1940 roku poległo kilkunastu polskich żołnierzy. W Normandii, cztery lata później, życie oddało kolejnych kilkuset. Była to tylko część ofiary, złożonej na ołtarzu wolności Europy przez cały Naród i społeczeństwo II Rzeczypospolitej, w walce z totalitaryzmami. Niech dziś pamięć o tej ofierze przypomina nam o cenie, jaką Polacy gotowi byli zapłacić za „wolność naszą i waszą”.

Obchody poprzedziły uroczystości w Molesme, gdzie przy kwaterze wojskowej miejscowego cmentarza złożono kwiaty i oddano hołd poległym, a następnie odprawiono Mszę Świętą w kościele Sainte-Croix. Następnie zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski wraz z dyrektorem Biura Prezesa IPN dr. Markiem Jedynakiem, dyrektorem Biura Rzecznika Prasowego IPN dr. Rafałem Kościańskim oraz dyrektorem Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN Adamem Siwkiem spotkali się z przedstawicielami władz samorządowych Molesme.

W uroczystościach uczestniczyli m.in. prezes Stowarzyszenia Rodzin 1. Polskiej Dywizji Pancernej Joanna Wielgat oraz mer Molesme Nathalie Lazzarotti.

Na cmentarzu w Fontaines-les-Sèches delegacja IPN złożyła kwiaty i uczciła pamięć polskich żołnierzy, którzy walczyli na tej ziemi w czerwcu 1940 r.

Bitwa pod Montbard

Utworzona w ogniu bitwy o Francję 10. Brygada Kawalerii Pancernej gen. bryg. Stanisława Maczka liczyła w czerwcu 1940 r. ponad 3300 żołnierzy. Krytyczna sytuacja na froncie sprawiła, że w początkach czerwca Brygada otrzymała rozkaz natychmiastowego wymarszu. Dowódca wydzielił ze swojej formacji „grupę bojową” w sile ponad 1700 żołnierzy i 45 czołgów R-35. Pozostali żołnierze Brygady, pod dowództwem płk. Kazimierza Dworaka, ruszyli ku portom ewakuacyjnym.

Grupa bojowa 10. Brygady Kawalerii Pancernej skierowała się w rejon Avize na wschód od Paryża. Kontakt bojowy z Niemcami nawiązała 13 czerwca w rejonie Champaubert. W panującym chaosie, pod bombami Luftwaffe, pozbawiona zaopatrzenia Brygada zaciekle opóźniała postępy armii niemieckiej. 16 czerwca otrzymała rozkaz opanowania przepraw na Kanale Burgundzkim w Montbard. W tym czasie jej siła uderzeniowa stopniała do 17 czołgów. Gen. Maczek uderzył na miasto nocą z 16 na 17 czerwca. W kilkugodzinym krwawym boju Niemcy ponieśli poważne straty. Polacy stracili kilkunastu poległych, a ok. 50 żołnierzy zostało rannych. Brygada następnie oderwała się od nieprzyjaciela i skierowała do kompleksu leśnego w rejonie Montbard. Tam, z powodu braku paliwa, dokonano redukcji sprzętu pancernego. Kolumna złożona z trzech czołgów i ostatnich ciężarówek ruszyła na południe, lecz 18 czerwca brygada znajdowała się już w całkowitym okrążeniu w rejonie Dijon.

W tej sytuacji gen. Maczek nakazał żołnierzom zniszczyć sprzęt i przedzierać się dalej pieszo ku jeszcze nieokupowanej Francji, celem dotarcia do portów i przedostania się do Wielkiej Brytanii. Ci, którym to się udało, weszli następnie w skład 1. Dywizji Pancernej, która cztery lata później, pod dowództwem tego samego gen. Maczka, wróciła do Francji, niosąc jej wyzwolenie.

Polacy umierali dla Polski, ale walczyli też dla Francji. W krwawym nocnym boju o Montbard w 1940 r. poległo kilkunastu polskich żołnierzy. W Normandii w 1944 r. życie oddało kolejnych kilkuset. Była to ofiara złożona przez Polaków na ołtarzu wolności Europy, będąca zaledwie częścią wielkiej ofiary złożonej przez cały Naród Polski i społeczeństwo II Rzeczypospolitej w walce z totalitaryzmami.

Instytut Pamięci Narodowej poprzez projekt „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności” realizuje swoją misję upowszechniania wiedzy o historii Polski oraz kształtowania postaw patriotycznych, szczególnie w kontekście walki Polaków o niepodległość w XX wieku. Projekt realizuje założenia polityki historycznej, której celem jest przywracanie pamięci o bohaterstwie, poświęceniu i losach polskich żołnierzy oraz cywilów walczących o wolność na wszystkich frontach II wojny światowej.

„Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności” są również odpowiedzią na potrzebę wzmacniania pozytywnego wizerunku Polski za granicą oraz przeciwdziałania dezinformacji historycznej i uproszczonym przekazom dotyczącym wkładu Polski w czasie II wojny światowej. Rolą wystawy jest opowiedzieć o tułaczce polskiej ludności cywilnej oraz o żołnierzach Polskich Sił Zbrojnych, walczących – ramię w ramię z sojusznikami – o wolność naszą i innych narodów. W tym kontekście projekt „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności” ukazuje globalny wymiar polskiego wysiłku zbrojnego podczas II wojny światowej – od Syberii, przez Bliski Wschód, Afrykę i Włochy, aż po Europę Zachodnią – dokumentując losy Armii Andersa, Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz wielu innych formacji.

Francja w wojnie

Na początku lat dwudziestych XX w. Polska zawarła szereg umów z Republiką Francuską. Zwieńczeniem współpracy obu krajów był traktat gwarancyjny zawarty w grudniu 1925 r., będący sojuszem wojskowym i politycznym.

3 września 1939 r. Wielka Brytania i Francja wypowiedziały wojnę Niemcom, realizując zobowiązania względem Polski. Ograniczyły się jednak do działań propagandowych i prób dyplomatycznego złagodzenia konfliktu. Liczne dywizje francuskie oczekiwały na działania Niemców, wierząc, że umocnienia **linii Maginota** uchronią kraj przed inwazją. 5 września Francuzi podjęli ograniczoną ofensywę w Zagłębiu Saary. Mając znaczną przewagę liczebną, wkroczyli 8 km w głąb terytorium Niemiec, nie napotkali przy tym na większy opór. Strategię działań na najbliższe dni wojny ustalono podczas spotkania 12 września 1939 r. we francuskim Abbeville.

Polski rząd na uchodźstwie

Po przekroczeniu granicy polsko-rumuńskiej polskie najwyższe władze państwowe pod naciskiem III Rzeszy i ZSRS zostały internowane. 25 września 1939 r. prezydent RP Ignacy Mościcki przekazał swój urząd przebywającemu we Francji Władysławowi Raczkiewiczowi. Zgodnie z konstytucją Polski podczas wojny w razie zagrożenia prezydent mógł wybrać swojego następcę. W ten sposób zachowano ciągłość państwa i suwerenność w podejmowaniu decyzji o dalszych losach kraju.

Prezydent Raczkiewicz powołał na stanowisko premiera, a wkrótce także na Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego. W listopadzie 1939 r. siedzibę polskiego rządu przeniesiono z Paryża do Angres. Z nominacji prezydenta powołano Radę Narodową Rzeczypospolitej Polskiej. Jej członkowie reprezentowali najważniejsze partie polityczne, a rada pełniła funkcje doradcze. Stanowiła swego rodzaju odtworzony parlament niepodległej Polski.

Jednym z głównych zadań nowego rządu było odtworzenie Wojska Polskiego we Francji.

Armia Polska

Umowa polsko-francuska z 4 stycznia 1940 r. umożliwiła odtworzenie na obczyźnie Wojska Polskiego z jego rozbudowanymi strukturami organizacyjnymi. Zapewniała prezydentowi RP zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi, a Naczelnemu Wodzowi dawała prawo dowodzenia polskimi jednostkami. Pod względem operacyjnym oddziały polskie zostały podporządkowane głównodowodzącemu wojskami francuskimi i wchodziły w ich struktury organizacyjne.

Na mocy tejże umowy ze zmobilizowanych ochotników zaczęto formować jednostki wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej.

Do czerwca 1940 r. powstały m.in.: cztery dywizje piechoty, 10. Brygada Kawalerii Pancernej pod dowództwem gen. Stanisława Maczka, Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich (w maju 1940 r. wzięła udział w bitwie o Narwik) oraz w Syrii Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich (pod dowództwem płk. Stanisława Kopańskiego, w latach 1941–1942 walcząca w Tobruku).

Francuskie skrzydła

Główne zgrupowanie Polskich Sił Powietrznych znajdowało się w Lyonie. We Francji sformowano trzy polskie dywizjony myśliwskie, dwa rozpoznawcze i jeden bombowy. Przeszkolenie lotników prowadzono na francuskich samolotach Morane 406 i Curtiss 75a w ośrodku Lyon-Bron i ośrodkach francuskich w Montpellier, Rabacie, Marakeszu, Fezie i Blidzie. Łącznie w lotnictwie polskim we Francji służyło 6957 żołnierzy, w tym 557 pilotów.

W czasie walk w 1940 r. polscy piloci myśliwców zestrzelili około 50 samolotów niemieckich.

Pierwsza bitwa o Francję

W 1940 r. w obronie Francji wzięło udział około 50 tys. polskich żołnierzy.

Pod koniec maja połączone siły brytyjskie, francuskie oraz niektóre oddziały polskie i holenderskie zostały uwięzione w Dunkierce. Na ratunek żołnierzom wysłano setki łodzi, które w kilka dni ewakuowały ponad 338 tys. bojowników. Francja została zmuszona do podpisania zawieszenia broni, które było równoznaczne z okupacją części kraju.

„Francja przegrała bitwę, ale Francja nie przegrała wojny”
Charles de Gaulle

1 Dywizja Grenadierów

Camp de Coëtquidan (sformowana) - Colombey-les-Belles w Lotaryngii - Lunéville - wycofanie się w rejon Dieuze - wycofanie się na linię kanału Marna/Ren - obrona Lagarde - wycofanie się w rejon lasów pod Baccarat - ostatnia pozycja obronna w rejonie Raon-l'Étape - koniec oddziału podział na dwa kierunki: na południe Francji lub do Szwajcarii.

10. Brygada Kawalerii Pancernej (pomarańczowa linia przerywana)

Camp de Coëtquidan (sformowana) - Paryż - Champaubert - Montbard - Moloy rozformowanie - na południe Francji (rejon Marsylii)

Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich

Camp de Coëtquidan (sformowana) Malestroit, Rochefort-en-Terre oraz Ploermel (szkolona) - Norwegia/Narwik - Francja - walki w Bretanii

2 Dywizja Strzelców Pieszych

Parthenay (sformowana) - Colombey-les-Belles - Belfort - w rejonie Clos du Doubs przy granicy ze Szwajcarią - Charmauvillers - wycofanie i przekroczenie granicy w miejscach: Goumois, Burnevillers, Brémoncourt, Montancy,

Rajd na Dieppe

Na początku 1942 r. sytuacja aliantów w Europie była bardzo trudna. Bez odtworzenia ponownie zachodniego frontu wygrana w wojnie z III Rzeszą była bardzo odległa w czasie. Nikt nie był jednak przygotowany na inwazję, a Stany Zjednoczone coraz bardziej koncentrowały się na wojnie z Japonią na Pacyfiku. Celem operacji zaplanowanej w sierpniu 1942 r. u wybrzeży Francji było wypróbowanie technik desantowych oraz rozpoznanie umocnień niemieckich Wału Atlantyckiego. Planów nie udało się zachować w tajemnicy przed Niemcami. Sądono, iż rezygnacja z wcześniejszego ostrzału przez artylerię pozycji wroga wprowadzi element zaskoczenia i ułatwi oddziałom alianckim wdarcie się na brzeg. Przeceniono także przewagę w powietrzu.

W bitwie powietrzno-morskiej wyróżnił się ORP „Ślązak”. Załoga polskiego okrętu ostrzeliwała baterie nieprzyjaciela na brzegu, odciągała ścigacze, okręty podwodne wroga oraz uratowała zestrzelonego pilota brytyjskiego i 19 żołnierzy kanadyjskich.

Operacja wykazała, że alianci nie są w stanie przeprowadzić działań na kontynencie bez

długotrwałych przygotowań.

Overlord

6 czerwca 1944 r. w Normandii rozpoczęła się inwazja sił sprzymierzonych na okupowaną przez Niemców Europę. Trzymiesięczne działania wojenne doprowadziły do utworzenia zachodniego frontu na kontynencie i wyzwoliły Francję.

W lądowaniu na wybrzeżu Normandii brały udział okręty ORP „Dragon”, ORP „Krakowiak” i ORP „Ślęzak”, wspierając artyleryjskie oddziały desantowe, a ORP „Błyskawica” i ORP „Piorun” osłaniały flotę aliantów przed kontratakami niemieckimi. Polskie niszczyciele „Błyskawica”, „Piorun” i „Ślęzak” wchodziły w skład Zespołu „S” (Sword – desant na plażę „Sword”), „Krakowiak” – w skład Zespołu „G” (Gold – na plażę „Gold”), „Dragon” – w skład 2. Eskadry Krążowników w Zespole „Force D”. Oprócz niszczycieli w desancie brały udział także polskie statki handlowe: MS „Batory”, MS „Sobieski”, które transportowały żołnierzy alianckich.

Z powietrza

Sprzymierzeni poprzedzili lądowanie w Normandii wielomiesięcznym bombardowaniem linii kolejowych, mostów i lotnisk. Celem tych działań było izolowanie frontu aktywności wojsk między Sekwaną i Loarą.

W 1944 r. polskie dywizjony myśliwskie uczestniczyły w przygotowaniu inwazji razem z lotnictwem sprzymierzonych. W operacji udział brało 11 dywizjonów polskich, w tym 8 myśliwskich i 3 bombowe. Głównym zadaniem lotnictwa była osłona powietrzna i eskorta bombowców, wsparcie ogniowe wojsk lądowych i rozpoznanie. Dywizjon 305 zniszczył koło Nancy niemieckie zapasy paliw (około 13 mln litrów). Prasa pisała wówczas, że:

„Polacy tym czynem wygrali bitwę o Francję”.

133. Skrzydło Myśliwskie (dowódca mjr Stanisław Skalski) i pozostałe dywizjony operowały z lotnisk angielskich, zwalczając pociski V-1 i wspierając ofensywę. Polacy zestrzelili około 190 pocisków V-1.

Falaise

Wokół francuskiego miasta Falaise w sierpniu 1944 r. Alianci utworzyli kocioł, w którym uwięzili około 100-tysięczną armię niemiecką.

Zadaniem polskiej 1. Dywizji Pancерnej było domknięcie oblężenia w korytarzu śmierci – jedynej drogi ucieczki, jaka pozostała Niemcom. Polacy zajęli pozycje na wzgórzu Mont Ormel, aby uniemożliwić odwrót i zablokować wroga. Część oddziałów skierowała się do miejscowości Chambois w celu połączenia się z siłami amerykańskimi.

Niemcy próbowali ze wschodu odblokować drogi odwrotu dla okrążonych pod Falaise.

Wkrótce polskie oddziały zaczęły potrzebować pomocy. Na odsiecz ruszyła im 4. Kanadyjska Dywizja Pancerna.

Bitwa doprowadziła do zniszczenia większości wojsk niemieckich na zachód od Sekwany, co otworzyło aliantom drogę do Paryża.

Mont Ormel

„Te wzgórza nazwaliśmy »Maczugą«...
ogromna przestrzeń, przez którą szedł odwrót niemiecki zamknęła jedna dywizja pancerna”
Generał Stanisław Maczek

Ruch oporu

We francuskim ruchu oporu działało w czasie II wojny światowej około 40 tys. Polaków. W 1941 r. założono Polską Organizację Walki o Niepodległość (o kryptonimie „Monika”). Początkowo prowadziła ona działania wywiadowcze i propagandowe, a od 1944 r. także akcje bojowe. Polacy uczestniczyli w walkach partyzanckich w północnej i wschodniej Francji, w Masywie Centralnym, u podnóża Alp, w Pirenejach, między Narboną a Marsylią, w Paryżu, Lyonie, Saint-Étienne, Tuluzie, Lille, wyzwolili miejscowość Autun. Organizacja „Monika” działała głównie na południu Francji.

Wylądowanie wojsk alianckich w Normandii oraz w południowej Francji i wybuch ogólnonarodowego powstania, zwłaszcza powstania w Paryżu, wpłynęły na wzrost aktywności Polaków w ruchu oporu.

Dzięki działalności Polaków z siatki wywiadowczej pod dowództwem por. Władysława Ważnego „Tygrysa” udało się zebrać cenne informacje na temat wyrzutni niemieckich V1-V2 rozmieszczonych w departamentach Nord i Pas-de-Calais. Ważny zdołał przekazać drogą radiową do Londynu lokalizację 179 wyrzutni rakiet. Dzięki tym meldunkom lotnictwu alianckiemu udało się zniszczyć ponad 160 z nich.

Szlakiem 1. Dywizji Pancerniej

Łądując w Normandii w sierpniu 1944 r., 1. Dywizja Pancerna gen. Stanisława Maczka znalazła się wśród jednostek wchodzącego w skład 1. Kanadyjskiej Armii gen. Harry’ego D.G. Crerara 2. Korpusu Kanadyjskiego gen. por. Guy G. Simonsa,. W trakcie ponad miesięcznego współdziałania z dywizjami kanadyjskimi Polacy udowodnili w walce swoje wysokie umiejętności bojowe, uzyskując najwyższe oceny dowódców kanadyjskich.

Poniatowski

Maria-Andrzej Poniatowski (ur. 1921 r. w Paryżu) – jeden z najmłodszych oficerów 1. Dywizji Pancerniej, był synem oficera Armii Polskiej we Francji (Armii Hallera) i Armii Francuskiej ppłk. André Poniatowskiego i Francès Alice Lawrance. Przyszedł na świat w rodzinie arystokratycznej spokrewnionej z królem Polski Stanisławem Augustem Poniatowskim i marszałkiem I Cesarstwa ks. Józefem Poniatowskim. Mimo słabych związków z Polską i nieznajomości języka polskiego w 1940 r. zgłosił się na ochotnika do tworzonej we Francji polskiej armii. Po upadku Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii na małym statku rybackim i ponownie zgłosił się do służby wojskowej. Wśród żołnierzy polskich opanował język ojczysty. Był absolwentem brytyjskiej Royal Military Academy w Sandhurst, gdzie ukończył w czerwcu 1944 r. czteromiesięczny kurs oficerski.

Poniatowski został przydzielony do 1. Pułku Pancernego i przebył cały szlak bojowy od Normandii do Holandii. Poległ 22 stycznia 1945 r. wieczorem, w czasie niemieckiego ataku na Anna Jacobapolder na półwyspie Sint-Philipsland nad rzeką Maas. Został ciężko ranny w czasie obserwacji przedpola z wieży czołgu sherman. Zmarł na rękach swoich kolegów, w trakcie ewakuacji do szpitala. Najpierw pochowano go na cmentarzu w Merksplas w Belgii. Szczątki przeniesiono do grobu rodzinnego na cmentarzu Mont-Notre-Dame we Francji.

„Przyjąłem mundur wojskowy, aby służyć krajowi i ludziom, którym służyli moi przodkowie”
Podporucznik Maria-Andrzej Poniatowski

Po zakończeniu II wojny światowej wielu Polaków znalazło schronienie we Francji. Część powróciła

w rodzinne (francuskie) strony. Wśród nich był m.in. Józef Tromski (ur. 10 lutego 1918 r.)

Józef urodził się w Modli (Kalisz) w skromnej rodzinie robotniczej. Podobnie jak tysiące Polaków rodzice Józefa w 1923 r. wyemigrowali z dwojgiem dzieci (synem i córką, ale bez Józefa) w poszukiwaniu pracy. Osiedlili się w Nœux-les-Mines na północy Francji (Pas-de-Calais). W wieku 13 lat Józef dołączył do rodziny. Pracował w kopalni węgla kamiennego w Nœux-les-Mines aż do powołania do wojska polskiego w grudniu 1939 r. Został przydzielony do polskiej dywizji, która formowała się w Coëtquidan w Bretanii, a w 1940 r. do kolumny zaopatrzeniowej 202. Pułku Artylerii Ciężkiej 2. Dywizji Strzelców Pieszych, która powstała w Airvault w departamencie Deux-Sèvres. Wziął udział w walkach pod Clos du Doubs wraz z 45. Korpusem Armii Francuskiej w Maiche.

Po ciężkich walkach 19 czerwca 1940 r. został zmuszony do przekroczenia granicy szwajcarskiej w Goumois. Józef, podobnie jak reszta internowanych żołnierzy polskich, przebywał w Szwajcarii aż do 1945 r.

5 czerwca 1945 r. powrócił do Noeux-les-Mines, gdzie w październiku 1945 r. podjął ponownie pracę w kopalni. O obywatelstwo francuskie wystąpił 20 maja 1961 r., w wieku 43 lat i po przeżyciu 30 lat we Francji. Zmarł 26 stycznia 1965 r. w wieku 47 lat.

Polecamy:

- Publikacja: Pancerni i odwaga. Szlak 1 Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka
- Publikacja: Wojsko Polskie we Francji 1939-1940
- Broszura: Generał broni Stanisław Maczek (1892-1994)
- Wystawa: Stanisław Maczek
- Artykuły na portalu przystanekhistoria.pl
- Infografiki: 1 Dywizja Pancerna
- Infografiki: Gen. Stanisław Maczek
- Edukacyjna gra planszowa „Czarna Dywizja”
- Dyskusja wokół książki „Zapomniani bohaterowie” – o losach żołnierzy gen. Maczka

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/243767,General-Stanislaw-Maczek-patronem-ulicy-w-Montbard.html>